

E – poradnik Powiatu Sandomierskiego

Podstawowe prawa i obowiązki obywatela Rzeczypospolitej Polskiej

Poradnik przygotowany przez Lokalną Grupę Działania Powiatu Opatowskiego w ramach realizacji zadania publicznego powierzonego przez Zarząd Powiatu Sandomierskiego.

Publikacja bezpłatna.

Praca zbiorowa

Autorzy:

Katarzyna Turbiarz – radca prawny, mediator

Katarzyna Markiewicz – radca prawny, doradca obywatelski

Wydawca:

Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego z siedzibą w Opatowie

ul. Bronisława Ostrowskiego ps. Cichy 1

27 – 500 Opatów

Tel. (15) 868 – 20 – 87

fax. (15) 868 – 20 - 87

e-mail: lgdopatow@o2.pl

<http://www.lgdopatow.pl>

WPROWADZENIE – NIEODPŁATNE PORADY PRAWNE, NIEODPŁATNE PORADNICTWO OBYWATELSKIEJ, EDUKACJA PRAWNA

Nieodpłatna pomoc prawna, nieodpłatne poradnictwo obywatelskie oraz edukacja prawna świadczone są w oparciu o ustawę z dnia 05 sierpnia 2015 roku o nieodpłatnej pomocy prawnej, nieodpłatnym poradnictwie obywatelskim oraz edukacji prawnej (Dz. U. 2021.945 tj. z dnia 21 maja 2021 roku).

Punkty nieodpłatnej pomocy prawnej oraz nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego działające na terenie Powiatu Sandomierskiego:

<u>Zawichost</u>	<u>Sandomierz</u>	<u>Sandomierz</u>	<u>Klimontów</u>
<u>Punkt nr 1</u>	<u>Punkt nr 2</u>	<u>Punkt nr 3</u>	<u>Punkt nr 1</u>
<u>Nieodpłatna pomoc prawna</u>	<u>Nieodpłatna pomoc prawna</u>	<u>Nieodpłatne poradnictwo obywatelskie i mediacje</u>	<u>Nieodpłatna pomoc prawna</u>
<u>ul. Żeromskiego 50</u>	<u>ul. Mickiewicza 34</u>	<u>ul. Mickiewicza 34</u>	<u>ul. Krakowska 15</u>
<u>tel. (15) 644 – 55 – 88</u>	<u>tel. (15) 644 – 55 – 88</u>	<u>Tel. (15) 644 – 55 - 88</u>	<u>Tel. (15) 644 – 55 - 88</u>
<u>Adwokat Aleksandra Narewska - Bidas</u>	<u>Lokalna Grupa Działania Powiatu Sandomierskiego</u> <u>Adwokat Aleksandra Narewska - Bidas</u>	<u>Lokalna Grupa Działania Powiatu Opatowskiego</u> <u>Radca Prawny Katarzyna Markiewicz</u>	<u>Radca Prawny Paweł Kochowski</u>
<u>Poniedziałek: 11:30 - 15:30</u>	<u>Poniedziałek: 7:00 – 11:00</u>	<u>Poniedziałek: 12:00 – 16:00</u>	<u>Poniedziałek: nieczynne</u>
<u>Wtorek: nieczynne</u>	<u>Wtorek: 7:00 – 11:00</u>	<u>Wtorek: 12:00 – 16:00</u>	<u>Wtorek: 12:00 – 16:00</u>
<u>Środa: 11:30 – 15:30</u>	<u>Środa: 7:00 – 11:00</u>	<u>Środa: 12:00 – 16:00</u>	<u>Środa: nieczynne</u>
<u>Czwartek: nieczynne</u>	<u>Czwartek: 7:00 – 11:00</u>	<u>Czwartek: 12:00 – 16:00</u>	<u>Czwartek: nieczynne</u>
<u>Piątek: 11:30 – 13:30</u>	<u>Piątek: 7:00 – 11:00</u>	<u>Piątek: 12:00 – 16:00</u>	<u>Piątek: 8:00 – 12.00</u>
<u>Sobota: nieczynne</u>	<u>Sobota: nieczynne</u>	<u>Sobota: nieczynne</u>	<u>Sobota: 8:00 – 10:00</u>

Nieodpłatna pomoc prawna obejmuje:

- Poinformowanie o obowiązującym stanie prawnym oraz o przysługujących prawach i obowiązkach, w tym w związku z toczącym się postępowaniem przygotowawczym, sądowym, administracyjnym lub sądownoadministracyjnym;
- Wskazanie sposobu rozwiązania problemu prawnego;
- Przygotowanie projektu pisma w tych sprawach, z wyłączeniem pism procesowych w toczącym się postępowaniu przygotowawczym lub sądowym i pism w toczącym się postępowaniu sądownoadministracyjnym;
- Sporządzenie projektu pisma o zwolnienie od kosztów sądowych lub ustanowienie pełnomocnika z urzędu w różnych rodzajach postępowań;
- Nieodpłatną mediację.

Nieodpłatne poradnictwo obywatelskie obejmuje:

- działania dostosowane do indywidualnej sytuacji osoby uprawnionej, zmierzające do podniesienia świadomości tej osoby o przysługujących jej uprawnieniach lub spoczywających na niej obowiązkach oraz wsparcia w samodzielnym rozwiązywaniu problemu, w tym, w razie potrzeby, sporządzenie wspólnie z osobą uprawnioną planu działania i pomoc w jego realizacji. Nieodpłatne poradnictwo obywatelskie obejmuje w szczególności porady dla osób zadłużonych i porady z zakresu spraw mieszkaniowych oraz zabezpieczenia społecznego,
- nieodpłatną mediację.

KTO MOŻE SKORZYSTAĆ Z NIEODPŁATNEJ POMOC PRAWNEJ – DEFINICJA OSOBY UPRAWNIONEJ

Z systemu nieodpłatnej pomocy prawnej oraz poradnictwa obywatelskiego może skorzystać KAŻDY, kto znajduje się w sytuacji, w której nie może ponieść kosztów odpłatnej pomocy i złoży stosowne oświadczenie w punkcie, w którym świadczona jest nieodpłatna pomoc, nieodpłatne poradnictwo obywatelskie lub nieodpłatna mediacja – osoba uprawniona.

Osoba uprawniona, przed uzyskaniem nieodpłatnej pomocy prawnej lub nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego, składa pisemne oświadczenie, że nie jest w stanie ponieść kosztów odpłatnej pomocy prawnej.

Osoba korzystająca z nieodpłatnej pomocy prawnej lub nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego w zakresie prowadzonej działalności gospodarczej dodatkowo składa oświadczenie o niezatrudnianiu innych osób w ciągu ostatniego roku. Nieodpłatna pomoc prawna dla samozatrudnionych przedsiębiorców ma charakter pomocy *de minimis*.

Oświadczenia o którym mowa powyżej składa się osobie udzielającej nieodpłatnej pomocy prawnej lub świadczącej nieodpłatne poradnictwo obywatelskie.

Administratorem danych osobowych zawartych w oświadczeniu, jest Starosta. Oświadczenia, przechowywane są przez trzy lata od końca roku kalendarzowego, w którym zostały sporządzone.

INNE ISTOTNE INFORMACJE DOTYCZĄCE NIEODPŁATNEJ POMOCY PRAWNEJ I PORADNICTWA OBYWATELSKIEGO

Zarówno porady prawne jak i porady obywatelskie udzielane są w ramach osobistej wizyty osoby uprawnionej w punkcie nieodpłatnego poradnictwa prawnego lub poradnictwa obywatelskiego. Osobom, które

ze względu na niepełnosprawność ruchową lub inne trudności nie są w stanie stawić się osobiście w punkcie pomoc prawna świadczona jest poza siedzibą punktu lub z wykorzystaniem środków komunikowania się na odległość. Niezależnie od formy świadczonej pomocy osoba uprawniona winna ustalić termin porady dokonując telefonicznego zgłoszenia pod wskazanym wyżej numerem telefonu.

EDUKACJA PRAWNA

Edukacja prawna obejmuje działania edukacyjne zmierzające do zwiększenia świadomości prawnej społeczeństwa, dotyczące w szczególności upowszechniania wiedzy o:

- prawach i obowiązkach obywatelskich;
- działalności krajowych i międzynarodowych organów ochrony prawnej;
- mediacji oraz sposobach polubownego rozwiązywania sporów;
- możliwościach udziału obywateli w konsultacjach publicznych oraz procesie stanowienia prawa;
- dostępie do nieodpłatnej pomocy prawnej i nieodpłatnego poradnictwa obywatelskiego.

PODSTAWOWE PRAWA OBYWATELSKIE UREGULOWANE W KONSTYTUCJI RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Głównym problemem wynikającym w ramach świadczonego poradnictwa obywatelskiego jest brak świadomości osób uprawnionych o przysługujących im prawach i obowiązkach obywatelskich. Wobec powyższego w ramach realizacji zadania dotyczącego edukacji prawnej zaistniała konieczność sporządzenia przedmiotowego poradnika celem poszerzenia świadomości obywateli w zakresie ich konstytucyjnych praw i obowiązków.

ŹRÓDŁO PRAW I OBOWIĄZKÓW

Elementarnym źródłem podstawowych praw i obowiązków każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej stanowi Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej – tj. ustawa z dnia 02 kwietnia 1997 roku a w szczególności rozdział II zatytułowany „wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela”.

Z cytowanych wyżej przepisów wynikają podstawowe zasady będące fundamentem każdego z prawa i obowiązków obywatelskich.

Naczelną zasadę owych praw i obowiązków stanowi zasada godności każdego człowieka. Znajduje ona swój początek zarówno w podniosłej Preambule ustawy zasadniczej jak również w art. 30 „godność jest przyrodzoną i niezbywalną cechą człowieka, jest nienaruszalna oraz pozostaje źródłem wolności i praw człowieka i obywatela.

Zasada godności ściśle koresponduje z zasadą równości. Równość oznacza, że wszyscy mają jednakowe uprawnienia i obowiązki, i nie powinni być przez władzę publiczną różnicowani z jakiegokolwiek przyczyny. Nikt nie może być dyskryminowany w żadnej sferze życia

prywatnego i publicznego. Kobiety i mężczyźni mają konstytucyjnie zapewnioną równość.

PRAWA OBYWATELSKIE

Zgodnie z obowiązującym w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej układem prawa obywatelskie można podzielić na trzy zasadnicze grupy:

- prawa osobiste,
- prawa polityczne,
- prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne.

WYBRANE, ISTOTNE PRAWA OSOBISTE

Prawo do życia – art. 38 Konstytucji

Regulowane w art. 38 Konstytucji. Jego treścią jest spoczywający na organach władzy publicznej obowiązek ochrony życia ludzkiego przy pomocy dostępnych instrumentów prawnych funkcjonujących w sferze stanowienia i stosowania prawa. Obowiązek ochrony życia dotyczy zarówno władzy ustawodawczej, wykonawczej jak i sądowniczej. Każda jednostka osobowa ma prawo do dochodzenia na drodze sądowej prawa do ochrony życia.

Prawo do życia nie jest prawem o charakterze absolutnym, oznacza to, że „w pewnych wyjątkowych sytuacjach ochrona tej wartości może zostać ograniczona lub nawet wyłączona ze względu na konieczność ochrony lub realizacji innych wartości, praw czy wolności konstytucyjnych”. (TK – K 26/96).

Z prawem do życia ściśle łączy się uprawnienie wynikające z art. 39 Konstytucji dotyczące prawa do nieprzeprowadzania na człowieku eksperymentów naukowych bez jego wyraźnej zgody.

Definicja: Za eksperyment naukowy uznać należy wywoływanie określonego zachowania ludzkiego w sposób sztuczny celem ustalenia

przebiegu tego zachowania, jego skutków, a w szczególności weryfikacji pewnych hipotez badawczych. Eksperymentem medycznym wywołuje określone zachowania poprzez ingerencję w procesy fizjologiczne człowieka.

Prawo nietykalności osobistej – art. 41 i 50 Konstytucji

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej gwarantuje każdej osobie prawo do zachowania nietykalności osobistej. Nietykalność owa polega na zakazie stosowania tortur i kar cielesnych jak również dotyczy nietykalności mieszkania. Zgodnie z obowiązującą dyspozycją art. 50 Konstytucji stanowi że przeszukanie mieszkania może nastąpić tylko w przypadkach określonych w ustawie i w sposób tam wskazany. Mowa tutaj w szczególności o przepisach Kodeksu postępowania karnego oraz innych ustaw szczególnych regulujących tryb przeszukania.

Prawo do ochrony prywatności – art. 47, 48 i 49 Konstytucji

Ustawa zasadnicza gwarantuje każdej osobie prawną ochronę życia rodzinnego, prywatnego, czci i dobrego imienia a także do decydowania o swoim życiu osobistym. Nadto, zgodnie z przysługującym uprawnieniem rodzice mają prawo do wychowywania dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem uwzględniając przy tym stopień dojrzałości dziecka oraz jego przekonania oraz wolność sumienia i wyznania. Każdy posiada prawo do ochrony wolności i tajemnicy komunikowania się. Prawo to może zostać ograniczone jedynie w przypadkach wynikających z innych ustaw.

Prawo do sądu – art. 45 Konstytucji

Prawo to stanowi jedno z istotnych praw człowieka i polega na zagwarantowaniu każdemu jawnego i sprawiedliwego rozpoznania jego sprawy bez zbędnej zwłoki przez sąd właściwy, bezstronny i niezawisły. Każdy kto czuje się pokrzywdzony jakimkolwiek niesprawiedliwym działaniem lub zmuszony jest do podjęcia działań mających na celu

ustalenie stanu prawnego może zwrócić się do sądu. Z prawem do sądu ściśle związane jest prawo do obrony co w praktyce oznacza posiadanie obrońcy niezależnie czy obrona ta jest świadczona z wyboru czy też z urzędu.

Wolność wyznania i sumienia – art. 53 Konstytucji.

Uregulowane w cytowanym przepisie prawo polega na zagwarantowaniu swobody do przyjmowania religii według własnego uznania a nadto jej uzewnętrznianiu, praktykowaniu i nauczaniu. Każda osoba posiada konstytucyjnie zagwarantowane prawo do pomocy religijnej tam gdzie zachodzi taka potrzeba (np. w szpitalu) oraz prawo do nauczania religii w szkołach.

Prawo do wolności sumienia i wyznania może zostać ograniczone w drodze ustawy z uwagi na bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, zdrowie, moralność, wolności i prawa innych osób.

NAJWAŻNIEJSZE PRAWA POLITYCZNE WYNIKAJĄCE Z KONSTYTUCJI RP

Analizując przepisy Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej w zakresie prawa i wolności politycznych dojsć należy do wniosku, że dotyczą one uprawnień przysługujących jednostce lub ogółowi jednostek w życiu publicznym.

Prawo do zgromadzeń – art. 57 Konstytucji

Z prawa tego wynikają uprawnienia jednostki do organizowania zgromadzeń, uczestniczenia w nich (lub też nieuczestniczenia), kierowania wskazanymi zgromadzeniami a nadto co istotne korzystania z ochrony państwa i jego organów. Z ochrony tej korzystają wyłącznie zgromadzenia pokojowe.

Przepisy dopuszczają możliwość ograniczenia prawa do pokojowych zgromadzeń. Ograniczenie następuje w drodze ustawy a jego

przyczynami mogą być: czas tzw. „ciszy wyborczej”, stan wojenny i wyjątkowy a niekiedy stan klęski żywiołowej, brak pokojowego charakteru (posiadanie przez osoby uczestniczące w zgromadzeniu broni, niebezpiecznych narzędzi, materiałów pirotechnicznych itp.), bezpieczeństwo lub porządek publiczny, ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób.

Prawo do zrzeszania się – art. 58 i 59 Konstytucji

Prawo to wyraża się w możliwości tworzenia zrzeszeń, przystępowania lub nieprzystępowania do nich, swobodzie w zakresie występowania z zrzeszenia, oraz dostępie do kierowania zrzeszeniem.

Każdej osobie przysługuje uprawnienie do przynależności (zrzeszenia) w związkach zawodowych, organizacjach pracodawców, organizacjach społeczno – zawodowych rolników.

W ramach prawa do zrzeszania się funkcjonują związki zawodowe. Związki zawodowe jako organizacje chroniące prawa pracowników mają prawo przystępowania do rokowań mających na celu rozwiązywanie sporów, zawierania porozumień oraz układów zbiorowych pracy a także organizowania strajków pracowniczych. Materia związana z działaniem związków zawodowych regulowana jest szczegółowo ustawą z dnia 23 maja 1991 roku o związkach zawodowych.

Prawo do udziału w referendum oraz wyborach, prawo inicjatywy ustawodawczej, prawo dostępu do informacji w zakresie działalności organów władzy.

Każdej osobie fizycznej, która osiągnęła pełnoletność (ukończyła 18 lat) przysługuje zarówno prawo do udziału w referendum jak również czynne prawo wyborcze (prawo wybieralności do organów władzy). Wymóg ukończenia 18 lat musi zostać spełniony najpóźniej w dniu głosowania.

Uwaga!! Osoba osiągnąca pełnoletność nabywa tzw. pełną zdolność do czynności prawnych.

Prawo do głosowania nie przysługuje osobom pozbawionym pełnej zdolności do czynności prawnych (ubezwłasnowolnionym) jak również osobom, które zostały prawomocnie pozbawione praw publicznych lub wyborczych.

Uwaga!! Opisane poniżej prawa przysługują wyłącznie obywatelom RP.

Prawo inicjatywy ustawodawczej przyznane zostało zgodnie z Konstytucją grupie co najmniej 100.000 obywateli mających prawo wybierania do Sejmu.

Uprawnienie do żądania informacji o działalności organów władzy publicznej polega na prawie do udziału w posiedzeniach organów kolegialnych z prawem do dokonywania rejestracji obrazu i dźwięku oraz na prawie dostępu do dokumentów.

Prawo dostępu do służby publicznej

Prawo to dotyczy tylko osób fizycznych i nie obejmuje swoim zasięgiem podmiotów zbiorowych oraz osób prawnych. Uprawnienie to dotyczy możliwości ubiegania się o przyjęcie do służby publicznej nie oznacza ono automatycznego przyjęcia.

PODSTAWOWE PRAWA EKONOMICZNE, SPECJALNE I KULTURALNE

Prawo do własności, dziedziczenia oraz praw majątkowych – art. 64 Konstytucji

Wskazany przepis rozciąga swoją ochronę na prawo własności stawiając to prawo ponad pozostałymi prawami majątkowymi.

Uwaga!! Prawa majątkowe w przeciwieństwie do praw niemajątkowych nie ulegają przedawnieniu.

Prawa majątkowe wynikają z ekonomicznego interesu osoby uprawnionej. Zalicza się do nich m.in. prawa rzeczowe, prawa majątkowe małżeńskie, wierzytelności wyrażające się w świadczeniu majątkowym.

Prawa niemajątkowe to: prawa osobiste i rodzinne niemajątkowe wynikające ze stosunków między małżonkami, przysposobionymi, powinowatymi oraz krewnymi.

Prawo własności oraz dziedziczenia i praw majątkowych może zostać ograniczone w drodze ustawy jednakże zakres owego ograniczenia nie może naruszać istoty prawa własności.

Prawo do swobodnego wyboru zawodu, zabezpieczenia społecznego oraz bezpiecznych i higienicznych warunków pracy – art. 65 – 67 Konstytucji

Prawo do swobodnego wyboru zawodu oraz zapewnienia bezpiecznych i higienicznych warunków pracy dotyczy każdej osoby. W polskim systemie prawnym istnieją ograniczenia dotyczące swobody w wyborze zawodu wynikające z ustaw szczególnych m.in. ustawy o zawodzie lekarza i lekarza denty. Wskazanych ustaw, ograniczających swobodę wyboru zawodu, w krajowym systemie prawnym jest obecnie 64.

Zatrudnienie dzieci poniżej 16 roku życia jest zakazane.

Podjmując zatrudnienie każda osoba ma prawo do zabezpieczenia bezpiecznych i higienicznych warunków pracy. Każdej osobie zatrudnionej przysługują dni wolne od pracy i coroczny płatny urlop.

Prawo do korzystania z zabezpieczenia społecznego w przeciwieństwie do w/w praw przysługuje wyłącznie obywatelom. Każdy obywatel ma prawo do tego aby władza publiczna zapewniła mu stosowne świadczenia m.in. związane z niezdolnością do pracy, osiągnięciem wieku emerytalnego, pozostawaniem wbrew sobie bez pracy.

Prawo do nauki – art. 70 Konstytucji

Zgodnie z obowiązującymi normami prawnymi każdy obywatel posiada obowiązek nauki do ukończenia 18 roku życia. Władza publiczna natomiast ma obowiązek zapewnienia dostępu do systemu kształcenia z zachowaniem zasad równości.

Rodzice posiadają prawo decydowania o kształceniu swoich dzieci nie tylko w placówkach publicznych ale również w placówkach innych niż publiczne.

Nadto wskazać należy, że na Rzeczypospolitej Polskiej ciąży obowiązek ochrony praw dzieci w szczególności przed ich wyzyskiem, nierównym traktowaniem, różnicowaniem bez względu na przyczynę, przemocą.

W każdej sytuacji dotyczącej praw dziecka w miarę możliwości należy dziecka wysłuchać i wziąć pod uwagę przedstawione przez niego stanowisko.

Ograniczanie praw i wolności obywatelskich – art. 31 Konstytucji

Prawa i wolności obywatelskie ograniczane mogą być jedynie w drodze ustawy i tylko w sytuacji gdy jest to konieczne z uwagi na zachowanie w demokratycznym państwie prawa:

- porządku publicznego i bezpieczeństwa,
- zdrowia i moralności publicznej,
- ochrony środowiska,
- wolności i praw innych osób.

Ograniczenie nie może naruszać istoty praw i wolności.

PODSTAWOWE OBOWIĄZKI OBYWATELSKIE

Zawarte w art. 82 – 86 Konstytucji obowiązki obywatela Rzeczypospolitej Polskiej mają charakter podstawowy. Tyczą się one:

- wierności Rzeczypospolitej Polskiej,
- troski o dobro państwa,
- konieczności przestrzegania prawa Rzeczypospolitej Polskiej, ponoszenia ciężarów i opłat publicznych w tym regulowania zobowiązań podatkowych,
- obrony ojczyzny oraz
- dbałości o środowisko.

W polskim systemie prawnym oprócz powyżej przedstawionych obowiązków konstytucyjnych istnieje szereg ustaw szczególnych regulujących obowiązki związane ze stosowaniem i przestrzeganiem prawa. Przykładem takich przepisów są:

- kodeks karny,
- kodeks postępowania karnego,
- kodeks wykroczeń,
- kodeks karny skarbowy,
- kodeks cywilny,
- kodeks postępowania cywilnego,
- akty prawa miejscowego.